

ПРЕКАРНІСТЬ ЯК НОРМА ІСНУВАННЯ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМИРИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО СВІТУ

Гончаренко К. С.

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Поняття «прекарності» є досить розлогим та концептно-насиченим. Його не можна звести суто до банальності абстрактної «невизначеності», адже в ньому смислово зосереджено і «незахищеність», і «вразливість», і навіть «глобальну нерівність» etc. Так, розгортання концептуальної основи прекарності розпочинається в точці оприявлення «ненадійності». Так, Джудіт Батлер, як одна з теоретиків даного поняття в роботі «*Precarious life*» [2], зосереджує увагу на говорінні як на акті засвідчення власного оприявлення в світі в момент звернення до Іншого, який звертаючись у відповідь підтверджує факт нашого існування. Так впроваджується та підтримується «моральний авторитет» / «moral authority»...і щось у нашому існуванні виявляється *ненадійним* [precarious], коли це звернення (з будь-якої сторони) не спрацює» [2, с. 130].

Те, що найперше повертає до ненадійності самого життя є обличчя Іншого. Звертаючись до мислеформ Е. Левінаса, Дж. Батлер завважує, що «обличчя іншого в його *ненадійності* [precariousness] та *беззахисності* [defenselessness] є одночасно спокусою вбити та заклик до миру» [2, с. 134]. Це відбувається саме тому, що Інший, його обличчя діє саме таким чином, щоб навіть попри зовнішній спокій, постійно демонструвати власну нестабільність, яка розсосереджує палітру своїх значень довкола умовної спокуси вбивства, заборони діяти чи взагалі бажання говорити. «Обличчя одночасно вимовляє різні висловлювання: воно говорить про муки, про травматичність» [2, с. 135], воно привчає до нестабільності, а відтак всотування принципу ненадійності, що надалі екстраполюється на будь-які життєві процеси, тим більш, що останні лише підтверджують цю базову настанову існування. Одного разу зіткнувшись з тим, що одне й те ж «спокійне обличчя» здатне як возвеличити, так і принизити, виразити моральність, так і крайню аморальність etc. в наше власне

існування входить уявлення про розхристатість, хиткість, а відтак крайню нестабільність Іншого. І власне саме в точці усвідомлення цього, закладається підмурок до подальшого виваженого ставлення до подібного, або ж постійне зіштовхування з відмінними реакціями, станами або ж діями, які щоразу будуть на кшталт інструментів шокової терапії, що пробуджують до «нестійкості життя Іншого» / «precariousness of the Other's life».

Розгортаючи тлумачення довкола левінасівської тези сама Дж. Батлер приходиться висновку, що нестійкість вмикається через вимушене реагування на «вимогливу інакшість» / «*exacting alterity*». «Ми персоніфікуємо зло через обличчя [Іншого], яке мало б захоплювати, містити саму ідею, яку воно представляє» [2, с. 143]. Та будучи навіть знеособленим, це обличчя є важливим, адже воно здатне обурювати, зворушувати, не залишатися осторонь та не ігнорувати etc. Категорія «етичного обурення» / «*ethical outrage*» зі всією її палітрою проявів та яка поступово формується з колись усвідомленого, що Інший, то нестійкий конструкт масштабує відчуття прекарності в житті людини на рівні всього соціального буття. Головне розуміти, що це дано людині не для того аби вона доповнила «власну нелюдськість» / «*own inhumanity*» та керувалася цим принципом у ставленні до Іншого. Навпаки. Прекарність засвідчує наявність людського в людині, звідси її спротив, обурення etc., або ж подив від того, що людське проявилось там, де його геть не очікували. Будучи екстрапольованим на суспільне буття, відчуття нестійкості, а відтак і «крихкості», якому Дж. Батлер надає інше термінологічне визначення «*frailty*», здатне провокувати до активних дій. «Це може афективно спонукати нас до відродження інтелектуальних проєктів критики, сумнівів, усвідомлення труднощів і вимог щодо інакомислення, а також створити відчуття громадськості, в якій опозиційні голоси не бояться, не принижують і не ігнорують, а цінують за підбурювання до чуттєвості, яку вони час від часу здійснюють» [2, с. 151]. Таким чином, в горизонті батлерівських міркувань, прекарність концептуалізується до рівня «вразливості». Виплекане відчуття нестійкості поступово трансформується та сягає рівня несприйняття: несприйняття несправедливості, недопущення того, аби страх і тривога Іншого, які вмотивовані будь-якими чинниками, не перетворилися на вбивчі дії, несприйняття односторонності власної життєвої траєкторії, що під тиском нестійкості, може призвести до формування деструктивної нелюдськості.

П'єр Бурдьє, який зважає на те, що прекарність є одним з базових принципів соціального буття, а її саму зводить до «нестабільності» та «незахищеності» агентів соціального поля, підкреслює те, що це явище стосується абсолютно кожного, а також те, що в соціальному вимірі

воно завжди штучно конструйоване. «До наслідків нестабільності для тих, кого вона безпосередньо торкається, додаються наслідки для всіх інших, яких вона, очевидно, оминає. Усвідомлення цього ніколи не зникає: воно присутнє в кожному мить у свідомості кожного» [1, с. 82]. Безробітні нагадують усім тим, хто працює, що їхні інтереси напряму пов'язані з інтересами безробітних; що безробітні є результатом політики; що ця ситуація існує в кожній країні, і що зв'язок між робітниками та безробітними не має кордонів, а також про те, що можна протидіяти цій політиці, що безробітні можуть змусити тих, хто має сумнівний «привілей» більш-менш стабільної зайнятості за недобросовісне виконання своїх обов'язків, позбутися цього «привілею» etc [1]. Однак, аби таке усвідомлення не було лише фактом пригнічення кожної окремо людини, необхідне *відновлення колективних форм дії*. П. Бурдє виступає за солідарність між різними соціальними групами працівниками, інтелектуалами, безробітними, адже їх обособлення та атомізація робить кожного індивіда вразливим. Натомість колективне здатне артикулювати альтернативний соціальний проєкт і протистояти символічному домінуванню політики, ринку etc.

Величезним безглуздом є намагання нівелювання прекарності через адаптацію до нестабільності, адже її можна хіба політично й символічно заперечити, або ж не погодитися з нею. Оскільки прекарність, на думку П. Бурдє, є історично сконструйованим станом, який може бути змінений через соціально-інституційну та інші трансформації, то відповідно потрібно мати свідоме небажання бути в «тіні безмовної більшості». Тож, виходячи з розмірковувань П. Бурдє ми можемо побачити, що концептуально-сміслово *структура прекарності* вказує на *унормованість в соціальному бутті*, але з перспективою можливості спротиву.

Гай Стендінг у дослідженні «The Precariat: The New Dangerous Class» / «Прекаріат: новий небезпечний клас» [3] концептуалізує прекарність до рівня структурної характеристики сучасного капіталізму, в той час як «прекаріат» постає новим соціальним клас, що формується в умовах трансформації ринку праці. З огляду на даний підхід прекарність тлумачиться як «хронічна нестабільність життєвих умов» / «chronic instability of living conditions», яка охоплює весь спектр соціального існування: відсутність гарантій праці, обмежений доступ до соціального захисту, ерозія професійної ідентичності etc. «Нестабільність зайнятості стала визначальною рисою сучасних ринків праці» [3, с. 1], тобто нестабільність перетворюється на норму існування людини, оскільки її соціальне буття так чи інакше зайняте «робочим функціонуванням».

Прекаріат / «class-in-the-making» є класом у процесі становлення, який характеризується *спільним досвідом незахищеності*. Його ключовою рисою є відсутність форм трудової безпеки, зокрема гарантій зайнятості, а відтак доходу та професійного розвитку. Унаслідок цього формується специфічна ситуація в якій індивід позбавлений стабільної життєвої траєкторії та змушений постійно адаптуватися до змін.

Г. Стендінг також виводить головні характеристики прекарності такі як-от: тривожність, відчуженість, втрата довіри до інституцій, що може спричиняти радикалізацію та призводити до політичної нестабільності. Саме тому він вважає прекаріат «небезпечним класом», оскільки він несе потенціал соціального вибуху в умовах системної прекарності / незахищеності.

В огляду на це, в доповнення до концептуально-сислової схеми в розумінні прекарності, слід додати, що вона є внормованим станом нестабільності, в якому прекаріат, як нова соціальна формація, визначає нову конфігурацію соціальної нерівності у сучасному світі.

Узагальнюючи підходи, які виступили тлом для розкриття специфіки прекарності, можна стверджувати, що даний концепт є соціально (і навіть онтологічно) унормованим станом сучасного буття. Будучи станом фундаментальної вразливості та незахищеності людського існування, прекарність актуалізується через взаємодію з Іншим і формує етичний вимір відповідальності. Набуваючи соціально-структурного характеру та постаючи як штучно сконструйований механізм нестабільності прекарність охоплює все соціальне поле, але водночас містить потенціал до колективного спротиву. Інтегруючись в систему рис пізнього капіталізму, прекарність набуває якості інституційної хронічної нестабільності та породжує новий клас – прекаріат. Таким чином, прекарність постає як багатовимірний феномен, що поєднує вразливість екзистенційного рівня людини, соціальну незахищеність і економічну нестабільність, водночас залишаючи відкритим питання можливості її подолання через «етичну чутливість», солідарність і трансформацію інституційних умов.

Література

1. Bourdieu P. Acts of Resistance Against the New Myths of our Time. Polity Press, 2000. 106 p.
2. Butler Judith P. Precarious life: the powers of mourning and violence. London, VERSO, 2003. 163 p.
3. Standing G. The Precariat: The New Dangerous Class. London, Bloomsbury Academic, 2011. 160 p.